

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים צ"ב עמוד א'

בגמ', וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת, גבי קדשים העמידו דבריהם במקום עשה.

א. וכתבו התוס' (ד"ה גבי פסח וכו') "הא דלא קאמר משום דפסח מצוה עוברת משום דיש קדשים דמצותן נמי עוברת כגון תודה דאין נאכלת אלא ליום ולילה". ויש להבין דבריהם, דהלא יכול להביא התודה אחר אנינותו ואמאי חשיב מצוה עוברת. גם יש להבין למה נקט "תודה", והלא כן הוא בכל הקדשים הנאכלין ליום ולילה. גם יש להבין מה הס"ד דפסח מצוה עוברת, והלא איכא פסח שני.

והיה נראה לומר שהתוס' הבינו, שלס"ד דאונן לא יאכל בפסח, הוא כששחטו עליו ונעשה אונן, ודכוותיה בשאר הקדשים ששחטו עליו ונעשה אונן, שלא יאכל דרבנן העמידו דבריהם במקום עשה. ולכך חשיב מצוה עוברת, שלא יוכל להביא עוד תודה, שכבר שחטו עליו, ועכ"ז לא יאכל, אך בפסח ששחטו עליו, ונעשה אונן, כיון שרבנן לא העמידו דבריהם במקום כרת, יאכל. ואם היינו אומרים שאונן אינו אוכל, הוי באמת מצוה עוברת, דאחר ששחטו עליו, כבר אינו יכול להביא פסח שני.

ב. אך אי זה הביאור בדברי התוס', דעת הרמב"ם (פ"ו מק"פ ה"ט) אינה כן, דאיהו פסק "האונן ראוי לאכול הפסח לערב, מפני שאנינות לילה מדבריהם לא העמידו דבריהם במקום כרת בדבר זה אלא שוחטין עליו וטובל ואחר כך אוכל כדי שיפרוש מאנינותו ולא יסיח דעתו, במה דברים אמורים שמת לו המת אחר חצות שכבר נתחייב בקרבן פסח, אבל אם מת לו המת קודם חצות אין שוחטין עליו אלא ידחה לשני". והבין להדיא, דהמדובר באונן שעדיין לא שחטו עליו.

והיה אפשר לתלות מחלוקתם, אי שייך למימר אחר שחיתת הפסח שלא העמידו דבריהם במקום כרת, ועי' בזבחים (ק). דשקיל וטרי בנטמא למת מצוה בערב פסח, וקאמר שם "רבא אמר אידי ואידי אחר חצות, ול"ק כאן קודם ששחטו וזרקו עליו, כאן לאחר ששחטו וזרקו עליו. א"ל רב אדא בר מתנה לרבא אחר ששחטו וזרקו את דמו מה דהוה הוה, א"ל רבינא אכילת פסחים מעכבא מדרכה בר רב הונא וכו'. ופירש"י (שם ד"ה מאי דהוה הוה וכו') "ומה לי פסח ומה לי שאר קדשים, הא אמרת קדשים אסור ביום ליקוט עצמות לבו ביום כדקתני לערב, ובפסח אמאי שרית ליה, ומשני אכילת פסחים מעכבא ולא העמידו דבריהם במקום כרת". והבאנו לעיל (דף ע"ח: אות ו') דברי הגרי"פ פערלא זצ"ל שהוכיח שדעת הרס"ג שאף במי ששחטו עליו קרבן פסח ולא אכל שייך חיוב כרת, ודייק שם שפיר מלשון הרמב"ם והחינוך, דמי ששחטו עליו נפטר מכרת אף אם לא יאכל, וא"כ הרמב"ם לשיטתו דמוכרח לומר דהגמ' מיירי קודם שחיתת הפסח, דאי לאו הכי לא שייך לשון "העמידו דבריהם במקום כרת". והגרי"פ לא כתב שם דעת התוס' בזה, אך מתוס' בסוגיין, יש לדייק שפיר דסבר כרש"י, דאף אחר שחיתת הפסח, שייך חיוב כרת במי שלא אכל, עי' עוד במה שכתבנו שם בארוכה בענין זה.

ג. ואמנם מדברי המהרש"א על התוס' מוכח דלא כדברינו, שהוא הקשה על תוס' מדוע להלן גבי טומאת בית הפרס, שחילקו בגמ' בין עושה פסח שלא העמידו דבריהם במקום כרת, ובין אוכלי תרומה שימתין עד שיטהר, לא קאמר שם שלא העמידו דבריהם במקום מצוה עוברת. ומשמע, שהמהרש"א לא הבין בתוס' כדברינו הנ"ל, דלפי דברינו ליכא לקושייתו מעיקרא, דהתוס' מיירי שכבר שחטו עליו, ולכך הוי מצוה עוברת אם לא יאכל שלא יעשה פסח שני, אך בבית הפרס מיירי בוודאי קודם שחיתתו כדמשמע בגמ' ובתוס' שם (ד"ה בודקין), וא"כ לא הוי מצוה עוברת דיכול לעשות פסח שני. ומכך שמהרש"א סליק בקושיא [ומשמע מהצל"ח שהסכים ליסוד קושייתו, רק ס"ל דאף בתרומה שייך מצוה עוברת], מוכח שאין חילוקינו הנ"ל נכון, וא"כ הדק"ל דאי מיירי קודם שחיתתו, למה אמרו התוס' על פסח שהוא מצוה עוברת, ולמה תודה הוי מצוה עוברת, והלא יכול להביאם לאחר מכן, וצ"ע. [ועי' ברש"י (ד"ה בתוס' גבי), ואולי רמז למה שכתבנו, ודו"ק].

בגמ', אמר רבב"ח וכו' אבל ערל ישראל ד"ה טובל ואוכל את פסחו לערב, ולא גזרינן ערל ישראל משום ערל נכרי.

ד. ותמהו התוס' (ד"ה אבל ערל ישראל ד"ה טובל) "תימה לריב"א דלא מצינו בשום מקום טבילה בישראל שמל אפילו מדרבנן". והצל"ח (ד"ה אבל ישראל) תמה על הרמב"ם, וז"ל: "ואני תמה על רבינו הגדול שעכ"פ מבואר כאן בגמרא שערל ישראל שמל צריך טבילה, ורבינו הגדול בפ"ו מהלכות קרבן פסח הלכה ז' כתב ישראל ערל שמל בערב פסח שוחטין עליו אחר שמל. ולא הזכיר טבילה כלל, ותמהני על כל נושאי כליו שלא הרגישו בזה". עיי"ש במה שכתב לתרץ קו' התוס', וליישב דברי הרמב"ם, ועי' בשו"ת חזון נחום (ח"א סי"ט, אות ה') מה שהקשה על תירוץ הצל"ח.

והמנחת חינוך (קומץ המנחה מצוה ה' אות כ') הביא קו' הצל"ח, ותמה על תמיהתו, דהא גר צריך להביא קרבן אחר גירותו, וקודם הקרבן הוה ליה מחוסר כפרה ואסור בקדשים כמבואר בכריתות (נ): **וברמב"ם** (פ"א ממחוסר כפרה ה"ב), ומחוסר כפרה מוסר קרבנותיו לבית דין בערב פסח ועושה פסח כמבואר ברמב"ם (פ"ו מק"פ ה"ד), וא"כ שפיר צריך טבילה פעם שנית, כי ודאי מביא כפרתו ואז צריך לטבול אח"כ לקודש וכדאיתא במשנה בחגיגה (כ"א). ופסקה הרמב"ם (פ"ב מאבות הטומאה ה"ט), וע"כ טובל הגר פעם נוספת. ובסוף דבריו כתב המנ"ח, דהראה לו חכם אחד בתוס' (חגיגה כ"א. ד"ה האונן) דכתבו דמחוסר כפרה דגר אין צריך טבילה בקודש, ורק מחוסר כפרה דטומאה צריך טבילה לקודש, עיי"ש.

ה. ולולי דברי התוס' היה נראה לומר, דמה שצריך הערל ישראל לטבול אחר מילתו, אינה מחמת המילה, אלא דטבילתו לרגל ולאכילת הפסח אינה עולה לו כשהיה ערל, ולכך אחר מילתו בעי שוב טבילה.

ובכך יתבאר מה שהרמב"ם לא כתב זאת הכא גבי מילה, דאין הטבילה דין במילה, אך כתב כן בהל' טהרת הטמא מת (פ"א מפרה אדומה ה"ג), שערל טמא מת מזין עליו שלישי ושביעי, אך טבילתו ביום השביעי היא **אחר** מילתו. ואולי כיון שעומד למול, הוי כבשר העומד להיפרש, דכתב **ב"י** (יו"ד סי' קצ"ח) דבשר וצפורן העומד ליקצץ הוי חציצה. ועי' בשו"ת **התם סופר** (יו"ד סי' קצ"ה) "על דבר כלות שטובלות ושערותיהן ארוכות ועתידן לקוץ אחר בעילת מצוה וחשש הגאון מוהר"י אבד"ק פ"ש שיחוצו כיון שסופן להתגלח" עיי"ש במה שתי' החת"ס. אמנם התוס' לא הבינו כן דהוא מדין חציצה, אלא שהוא דין במילה, ולכך אי אפשר לפרש כן.

ו. אמנם **הצל"ח** הנ"ל כתב בסוף דבריו, **ודברי התוי"ט בזה דחוקים**. וכנראה כוונתו על תירוץ זה. ולבאר מדוע זה דוחק, אולי י"ל, דהלא **הבית יוסף** (יו"ד סי' רס"ח) כתב בשם **הרמב"ן** וכן פסק **הרמ"א** (שם ס"א) דגר שטבל קודם מילתו עלתה לו טבילה, ואמנם מביא שם הב"י **מהנימוקי יוסף** בשם **הרא"ה** דחולק בזה, אך לא זכרו שם רמז של חציצה, וע"כ בבשר וצפורן מה שחוצץ כיון שהוא כבר קצת פירש.

וא"כ מה היה ס"ל להתוס' יו"ט שכן כתב תירוצו זה בתוס', י"ל דאיהו סבר כאידך חתם סופר, שהביא בשו"ת **קול אריה** (סי' קי"ט) ששמע בשם החת"ס להקשות, דלמה ליה קרא דמילה דוחה צרעת, תיפוק ליה בלאו הכי משום דזאת הצרעת עומדת לקצוץ מכח המילה, וכל העומד לקצוץ כקצוץ דמי וליכא כאן צרעת וממילא מותר למול, ועיי"ש מה שמפלפל הקול אריה בקו' זו. ועכ"פ חזינן להאי סברא דערלה כיון דעומדת להיקצץ, נחשבת כקצוצה עוד כשמחוברת, וע"כ תחצוץ בטבילה.

פסחים צ"ב ב עמוד ב'

ז. ובסיומא דפרקין אביא מה שהיה קשה לי זה מכבר, דלשון מתניתין היא **האשה** בזמן שהיא בבית בעלה וכו'. והנה **התוס'** ריש קידושין (ב. ד"ה האשה נקנית) ייסדו כלל גדול, וז"ל: "**הכא תני בה"א** וכן בכמה דוכתין גבי איש ואשה קתני בה"א כמו **האשה** שהלכה (יבמות ק"ד:), **האשה** שהלך בעלה (שם פ"ד:), **האשה** שנתארמלה (כתובות ט"ו:), **האיז** מקדש (קידושין מא.) וקשה דבההיא דתנן בתולה נשאת (כתובות ב.) אמאי לא תני **הבתולה** נשאת וי"ל דהכא אקרא קאי כלומר **האשה המבוררת בפסוק דאשכחנא אשה מבוררת בקרא גבי נשואין דכתיב כי יקח איש אשה אבל בתולה לא קאי אקרא דלא אשכחנא בשום דוכתא בתולה בקרא מפורש גבי נשואין**".

ואחר חיפוש רב בספרים, מצאתי בס"ד למהר"י אסאד זצ"ל (שו"ת, ח"ב חו"מ סי' קנ"ה) שדייק בדברי התוס' גבי מקום אחר בפרק האשה בתרא ביבמות, דלא מנו התוס' [ואף דשם י"ל דכתבו האשה קמא וה"נ בתרא], וכתב שם, דהתוס' פירשו רק היכא שאין טעם מובן למה פתח התנא המשנה בלשון האשה, "אבל אם יש טעם ידוע על שהתחיל רבי פרק זה בה"א האשה כו' ניהא דשבקו התוס' מלהביא", עיי"ש מה שמבאר גבי הפרק שעסק בו האשה בתרא למה התוס' לא הביאוהו בקידושין, ומה היה פשוט בלשון "האשה" שם.

ודמות ראייה לאברבנאל מצאתי **בספר אבודרהם** (סדר ברכות אירוסין ונישואין ד"ה ומקדש אותה בטבעת), דס"ל **שאיין האשה נקנית אלא כשהיא טהורה**, ולא כשהיא נדה, ומפרש דזהו **כדת משה וישראל** עיי"ש. **והמטה משה** (ח"ט סי' ז') הביא לשון האבודרהם, ונשמט מהדפוס מקור הדברים, ולכך בתשו' **נחלת שבעה** (סימן י"ב, אות י"ח) דחה את המטה משה בלשון חריפה "אני אומר, אם היות שהוא **כדעת משה**, אין זה **דעת ישראל**" ומוכיח דקיי"ל להלכה שחופת נדה היא חופה, אך כדאמרן אין זה דעת משה, אלא "דעת דוד" - רבינו דוד אבודרהם. ואולי כוונת הנחלת שבעה לא היה למטה משה, אלא לדעת משה היינו **לרמב"ם** (פ"ו מאישות ה"ב) שפסק דחופת נדה לא היא חופה. אבל ללא קיי"ל הכי.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ועכ"פ לפי"ז, אפשר לפרש ד"האשה" דפרקין הוא מילתא דפשיטא, ואין צריך התוס' בקידושין לפרשו [כמו שכתב מהר"י אסאד הנ"ל], דהא מיירי באכילת קרבן פסח, ולכך קרא לה התנא "האשה" הטהורה, דאי לאו הכי, ואינה טהורה, במילא אינה יכולה לאכול בקרבן פסח.

פרק מי שהיה

בגמ', היה בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו וכו' ר"נ אמר הורצה מיחס וכו' תבא עליו ברכה. ור"ש אמר לא הורצה מידחה דחייה רחמנא כטמא.

ט]. ומדייק רב נחמן ממתניתין, מי שהיה טמא או שהיה בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון יעשה את השני, ומדייק שאם היה רוצה היה יכול לעשות את הראשון, ועל כרחך לא מיירי בטמא שאינו יכול אף אם רוצה, אלא מיירי במי שהיה בדרך רחוקה ועשה ע"י אחר. ודייקו **התוס'** (וב נחמן אמר הורצה) "רב נחמן מצי סבר כרב יהודה דאמר לקמן דרך רחוקה כל שאין יכול ליכנס בשעת אכילה ואפ"ה הורצה דנהי דאינו יכול בהילוך בינוני כיון דיכול לבא בסוסים ובפרדים בר אכילה הוא ולא דמי לחולה וערל וטמא".

והקשה **השפת אמת** (ד"ה אמר ר"נ מנא) דלפי"ז אולי באמת המשנה מיירי במי שהיה יכול לאנוס עצמו ולהגיע במהירות ע"י סוסים ופרדים מהירים קודם חשכה, ואעפ"כ אם לא עשה כן יכול לעשות פסח שני, אך לא שבא ללמדנו שאפשר לעשותו ע"י אחר.

והנה **המנחת חינוך** (מצוה ש"פ אות י') חידש, דמה שרב ששת אמר דמי שהיה בדרך רחוקה נדחה כטמא, ואינו יכול לעשותו על ידי שליח, נראה דלאו דוקא בשלח שליח דלא הורצה לרב ששת, אלא אפילו בא בעצמו במרוצה ע"י סוסים ופרדים בתוך זמן שחיטה הוא נפטר לרב ששת בפטור של דרך רחוקה, ואם שחט וזרק לא הורצה, דמה לי הוא מה לי שלוחו, ועיי"ש בראיותיו לחידושו. ולפי"ז א"ש תמיהת השפ"א, דאין הכי נמי, ושליח הוא לאו דווקא, ואף כשהוא עצמו מגיע ע"י סוסים ופרדים, נחלקו ר"נ ורב ששת.

י]. וכדברי המנ"ח מדוייק שפיר בלשון הרמב"ם (פ"ה מק"פ ה"ג), דפסק כרב ששת שאי אפשר לעשות שליח לקרבן פסח כשהוא בדרך רחוקה, אף שיגיע עד הערב לירושלים יתחייב בפסח שני. ולהלן (ה"ט) נתן הרמב"ם שיעור כמה הוא דרך רחוקה ט"ו מיל ויותר, שאינו יכול להגיע עד זמן הקרבת הקרבן כשהולך בנחת. ואם היה פחות ממרחק זה, אינו נקרא דרך רחוקה אף אם יגיע רק בערב, כדכתב שם להדיא, ומשמע שאז יכולים לשחוט בעבורו ויצא בקרבן זה. ולכאורה אף בט"ו מיל ויותר, יכול להגיע במרוצה ולא רק בנחת, ועכ"ז נחשב דרך רחוקה, ואם ישחטו עליו ויגיע עוד קודם חשכה לא נחשב שהקריב הפסח.

אמנם **האבי עזרי** (שם) חולק על המנחת חינוך, וס"ל דכל שהגיע בסוסים ופרדים ובמרוצה קודם סוף זמן ההקרבה יכול לשחוט אפילו לרב ששת, וכתב שכדבריו מבואר **בקרית ספר** (שם), ולענ"ד אינו מוכח כן בקרית ספר, דיש לפרש בדבריו כמו שכתבתי לעיל בדעת הרמב"ם, עיי"ש. ועכ"פ מקו' השפ"א נמי משמע שהבין כמו האבי עזרי, ודו"ק. אך **השאגת אריה** (סי' י"ז) אף הוא הבין ברמב"ם דאם יבוא מי שהיה בדרך רחוקה, כל זמן שאפשר להקריב יכול להקריב, ומה שכתב הרמב"ם מרחק ט"ו מילין, הוא רק לפוטרו מכרת דפסח ראשון, עיי"ש בארוכה.

אך לכאורה מפשטות השו"ט בגמ', משמע להדיא כמהמנחת חינוך דלר"ש אף אם יבוא במרוצה עם סוסים ופרדים הוא כבר מופקע מקרבן פסח, דרב ששת דחק לאוקמי מתניתין במזיד ואונן, כדי לבאר דיוקו של רב נחמן "ולא עשה את הראשון", ואילו לשיטתו היה אפשר לעשותו אם בעצמו מגיע במרוצה, היה יכול בפשטות לחלק בין הדבקים ולומר, דלא עשה את הראשון היינו שלא הגיע בעצמו במרוצה לעשותו, אך ע"י שליח ודאי אינו יכול לעשות, ומדלא תירץ כן, משמע דלרב ששת בכל אופן אינו יכול לעשותו. ואם תאמר, שהמשנה מיירי במי שהוא בדרך רחוקה כ"כ, שאף במרוצה אינו יכול לבוא, אם כן מניין הוציא הרמב"ם דינו לחלק בין מרחק של עד ט"ו מילין שיכול לבוא בנחת, ליותר מט"ו מילין שאינו יכול לבוא בנחת, והרי יתכן שאף כשיכול לבוא במרוצה ולא רק בנחת, יהיה חייב לרב ששת, ודו"ק.

בגמ', אילימא אשוגג ונאנס שוגג ונאנס בני כרת נינהו אלא לאו אמזיד ואונן.

יא]. והנה, **הרמב"ם בפ' המשניות** כתב בפ' המשנה "שאלו פטורין מהכרת ואלו חייבין בהכרת", וז"ל: "כשהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון **ולא עשה את השני** אינו חייב כרת לפי שנפטר מפסח ראשון שנאמר בו כרת ונדחה לפסח שני שלא נאמר בו לשון כרת וכששגג או נאנס בפסח ראשון ולא עשה את השני חייב כרת. כי לשון התורה כל מי שלא היה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה פסח כלל חייב כרת וכו'. וזה ענין אומרם בכאן אלו פטורין מן ההכרת ואלו חייבין בהכרת" עכ"ל.

ותמהו כל האחרונים ונו"כ הרמב"ם (פ"ה מק"פ ה"ב) מסוגיין, דמאי דפריך שוגג ונאנס בני כרת נינהו, אין כאן מקום קושיא כלל לפי פירושו של הרמב"ם, דודאי בני כרת נינהו על מה שהזידו בשני ולא עשוהו, והיא תימא גדולה לשיטת הרמב"ם. ועי' **בברכת הזבח** בסוף מסכת מנחות מה שפירש בזה, וכדבריו כתב הלחם משנה (שם), ו**בצל"ח** בסוגיין שתמה מאוד על דבריו. ושנה דבריו בשו"ת **נודע ביהודה** (מהדו"ת או"ח סימן פ"ט, א') שתלמידו של הצל"ח רצה ליישב קושייתו, והגב"י עמד על דבריו הראשונים וחזקם. וראה ביאור נפלא בספר **ביאור המצוות על רס"ג** (להגר"פ פערלא, עשה נ"ז, ד"ה ומ"מ בעיקר הדבר), ומחמת אורכו א"א להביאו בקצרה, אך דברים מוכרחים בהבנת דברי הרמב"ם על בוריי.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"נ: rabinoviz@gmail.com